

Radne orijentacije i dobrobit i zadovoljstvo poslom učitelja u redovnim i glazbenim osnovnim školama: posredujuća uloga zanesenosti u poučavanju

Melita Ivanković*

melitaivankovic8@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3214-9259>

Majda Rijavec**

majda.rijavec@ufzg.hr

<https://orcid.org/0000-0001-6361-9968>

Tajana Ljubin Golub***

tajana.ljubingolub@ufzg.hr

<https://orcid.org/0000-0002-6396-0389>

<https://doi.org/10.31192/np.22.1.11>

UDK: [373:78]:37.011.3-051

37.016: 37.011.3-051

331.101.32

303.423:37.011.3-051(497.5)

Izvorni znanstveni rad /

Original scientific paper

Primljeno: 15. travnja 2023.

Prihvaćeno: 11. rujna 2023.

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti postoji li razlika između učitelja glazbenih škola i učitelja predmetne nastave u radnim orijentacijama, učestalosti iskustva zanesenosti u poučavanju, zadovoljstvu poslom i dobrobiti. Uz to ispitana je medijska uloga zanesenosti u odnosu između radnih orijentacija i zadovoljstva poslom te dobrobiti općenito. U istraživanju je sudjelovalo 209 predmetnih učitelja iz 10 općeobrazovnih osnovnih škola (75,1 % ženskog roda) i 173 učitelja glazbe iz 10 osnovnih glazbenih škola (71,2 % ženskog roda). Primijenjeni su Upitnik radnih orijentacija, Upitnik zanesenosti u poučavanju, Skala zadovoljstva životom, Skala psihološkog procvata te Skala zadovoljstva poslom. Rezultati su pokazali da se dvije skupine učitelja statistički značajno ne razlikuju u ispitivanim varijablama, osim što učitelji predmetne nastave češće doživljavaju zanesenost u poučavanju. Zanesenost u poučavanju je bila posredujuća varijabla u odnosu između radnih orijentacija i dobrobiti te zadovoljstva poslom u oba uzorka.

Glavne riječi: dobrobit, radne orijentacije, učitelji, zadovoljstvo poslom, zanesenost u poučavanju.

* Dr. sc. Melita Ivanković, Ministarstvo znanosti i obrazovanja, Donje Svetice 38, HR-10000 Zagreb.

** Prof. emer. Majda Rijavec, Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, Savska cesta 77, HR-10000 Zagreb.

*** Prof. dr. sc. Tajana Ljubin Golub, Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, Savska cesta 77, HR-10000 Zagreb.

Uvod¹

Zbog velikih problema s kojima se učitelji susreću u radu, brojni istraživači bili su usmjereni na različite negativne posljedice učiteljskog posla kao što su stres, sagorijevanje ili napuštanje profesije. Međutim, pojavom pozitivne psihologije u svijetu² i u Hrvatskoj³ sve češća su istraživanja o pozitivnim aspektima učiteljske profesije kao što su zadovoljstvo poslom, ali i životno zadovoljstvo, pozitivne emocije i općenito dobrobit učitelja. Istraživanja dobrobiti učitelja su dobila na važnosti nakon što je dokazano da je njihova dobrobit povezana i s akademskom uspješnošću njihovih učenika.⁴ Točnije rečeno, »sretni« učitelji imaju motiviranije i akademski uspješnije učenike.

Ovakvi rezultati povećali su i zanimanje istraživača za faktore koji su povezani s dobrobiti učitelja. U ovom istraživanju naglasak je na stavovima učitelja prema poslu, tzv. radnim orijentacijama i zanesenosti u poučavanju.

1. Radne orijentacije i dobrobit učitelja

Zaposlenici se prema svom poslu mogu odnositi na različite načine. Tako neki svoje radne uloge mogu shvaćati »samo kao posao« (tj. uglavnom samo kao izvor prihoda), neki kao karijeru, a neki kao životni poziv.⁵

Zaposlenicima usmjerenima na posao kao izvor prihoda posao je izvor financijske stabilnosti, a njihov identitet, ambicije i interesi nisu vezani za posao. Zaposlenicima usmjerenima na posao kao karijeru u središtu je želja za napredovanjem, moći i socijalnim statusom, pa uz posao djelomično vežu i svoj identitet. Konačno, zaposlenici s radnom orijentacijom na posao kao životni poziv vide svoj posao ispunjavajućim i smislenim, uživaju u njemu i smatraju ga društveno korisnim. Posao je središnji dio njihovog identiteta.

Shvaćanje posla kao životnog poziva tradicionalno se veže za neke profesije među kojima je i učiteljska. U malobrojnim provedenim istraživanjima postotak učitelja koji svoj posao shvaćaju kao životni poziv varira od 45 % u Velikoj

¹ Istraživanje je dobilo odobrenje Etičkog povjerenstva Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

² Usp. M. E. P. SELIGMAN, M. CSIKSZENTMIHALYI, Positive Psychology. An Introduction, *American Psychologist*, 55 (2000) 1, 5-14.

³ Usp. I. BRDAR, M. RIJAVEC, Positive psychology in Eastern Europe, u: E. C. Chang i dr. (ur.), *The international handbook of positive psychology. A global perspective on the science of positive human existence*, Cham, Springer, 2021, 241-275.

⁴ Usp. A. L. DUCKWORTH, P. D. QUINN, M. E. P. SELIGMAN, Positive predictors of teacher effectiveness, *The Journal of Positive Psychology*, 4 (2009) 6, 540-547.

⁵ Usp. A. WRZESNIEWSKI i dr., Jobs, careers, and callings. People's relations to their work, *Journal of Research in Personality*, 31 (1997) 1, 21-33.

Britaniji,⁶ do 68 % u Sloveniji i čak 83 % u Hrvatskoj,⁷ dok se u ostalim profesijama u prosjeku kreće oko 37 %.⁸

Istraživanja provedena u svijetu i u Hrvatskoj pokazala su da učitelji koji svoj posao doživljavaju kao poziv imaju veću razinu psihološke dobrobiti.⁹ Pojam dobrobiti odnosi se na optimalno psihološko funkcioniranje i iskustvo. Definira se kao višedimenzionalni fenomen koji uključuje da se osoba i dobro osjeća (ima više pozitivnih nego negativnih emocija i visoko opće zadovoljstvo životom) i dobro funkcionira (ima osjećaj smisla i samo-ostvarenja) – što su važne komponente.¹⁰

Iako je, dakle, veza između radnih orijentacija i dobrobiti kod učitelja dokazana, istraživanja o mehanizmima koji se nalaze u osnovi te povezanosti su rijetka. Kao jedan od mogućih medijatora (posrednika) se u nekoliko istraživanja pokazala zanesenost učitelja na poslu.¹¹

2. Zanesenost u poučavanju

Zanesenost je izrazito ugodno psihološko stanje koje ljudi doživljavaju kada su toliko usmjereni na aktivnost kojom se trenutno bave da ih ta aktivnost u potpunosti zaokuplja. U stanju zanesenosti osoba gubi osjećaj za vrijeme te osjeća potpunu koncentraciju i kontrolu nad aktivnošću kojom se trenutno bavi.¹²

⁶ Usp. V. R. BULLOUGH, M. K. HALL-KENYON, On teacher hope, sense of calling, and commitment to teaching, *Teacher Education Quarterly*, Spring, 39 (2012) 2, 7-21.

⁷ Usp. M. RIJAVEC i dr., Money and Career or Calling? Intrinsic vs. Extrinsic Work Orientations and Job Satisfaction of Croatian and Slovenian Teachers, *Croatian Journal of Education*, 18 (2016) 1, 201-223.

⁸ Usp. C. PETERSON i dr., Zest and work, *Journal of Organizational Behavior*, 30 (2009) 2, 161-172.

⁹ Usp. L. JURČEC, M. RIJAVEC, Work orientations and well/ill-being of elementary school teachers, u: S. Opić, M. Matijević (ur.), *Teaching and the Net Generation School. An Internal Reform of Teaching in Primary and Secondary School*, Zagreb, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, 2015, 100-110; D. MILJKOVIĆ, L. JURČEC, M. RIJAVEC, The relationship between teachers' work orientations and well-being with mediating effects of work meaningfulness and occupational identity, u: Z. Marković, M. Đurišić Bojanović, G. Đigić (ur.), *International Individual and environment. International thematic proceedia*, Niš, University of Niš, Faculty of Philosophy, 2016, 303-312.

¹⁰ Usp. C. KEYES, J. ANNAS, Feeling good and functioning well. Distinctive concepts in ancient philosophy and contemporary science, *Journal of Positive Psychology*, 4 (2009) 3, 197-201.

¹¹ Usp. L. JURČEC, Teachers' work orientations and flourishing. Mediated by flow in different domains, u: P. Besedová, N. Heinrichová, J. Ondráková (ur.), *ICEEPSY, Education and Educational Psychology, European Proceedings of Social and Behavioural Sciences* 72, Future Academy, 2019, 40-56.

¹² Usp. M. CSIKSZENTMIHALYI, Happiness, flow and economic equality, *American Psychologist*, 55 (2000) 10, 1163-1164.

Učitelji razmjerno često doživljavaju zanesenost na poslu.¹³ Pritom je naročito važna zanesenost u poučavanju jer istraživanja pokazuju da zanesenost učitelja u poučavanju »prelazi« na učenike koji posljedično ulaze u stanje zanesenosti,¹⁴ a što je važno za daljnju intrinzičnu motivaciju i uspjeh učenika.

Doživljavanje zanesenosti povezano je s dobrobiti osobe,¹⁵ što se pokazalo i na uzorcima učitelja. Učitelji koji češće doživljavaju zanesenost tijekom obavljanja svog posla uspješniji su na poslu,¹⁶ imaju veću razinu dobrobiti i manju razinu sagorijevanja na poslu.¹⁷

Istraživanja koja povezuju radne orijentacije i stanje zanesenosti su rijetka, iako između radne orijentacije na posao kao životni poziv i zanesenosti postoje sličnosti, a to su visoka intrinzična motivacija, posvećenost i identifikacija.¹⁸ U jednom istraživanju¹⁹ zaposlenici koji su svoj posao shvaćali kao životni poziv u početku svoje karijere bili su skloniji istraživati i otkrivati sve što je važno za njihov posao, što je dovodilo do češćeg stanja zanesenosti i posljedično veće dobrobiti. Kad su u pitanju osnovnoškolski učitelji Olčar i suradnice²⁰ pokazale su da usmjerenost na intrinzične životne ciljeve vodi do veće dobrobiti, što je djelomice posredovano i većom zanesenosti na poslu. Također, zanesenost na poslu se pokazala kao medijator između pozitivne povezanosti radne orijentacije na životni poziv i dobrobiti te negativne povezanosti između radne orijentacije na posao kao izvor prihoda i dobrobiti.²¹

Imajući u vidu navedena istraživanja može se pretpostaviti da je veza između radnih orijentacija učitelja i dobrobiti djelomično posredovana stanjem zanesenosti koju doživljavaju na poslu. Budući da je najčešći i najvažniji dio posla učitelja poučavanje, značajno je istražiti medijacijsku ulogu zanesenosti u poučavanju. Stoga u ovom istraživanju neće biti ispitivana zanesenost učitelja na poslu općenito, nego specifična zanesenost u poučavanju.

¹³ Usp. A. B. BAKKER, Flow among music teachers and their students: The cross over of peak experiences, *Journal of Vocational Behavior*, 66 (2005) 1, 26-44; M. SALANOVA, A. B. BAKKER, S. LLORENS, Flow at work. Evidence for an upward spiral of personal and organizational resources, *Journal of Happiness Studies*, 7 (2006) 1, 1-22.

¹⁴ Usp. Bakker, *Flow among music...*, 37.

¹⁵ Usp. M. BASSI i dr., Personality and optimal experience in adolescence: Implications for well-being and development, *Journal of Happiness Studies*, 15 (2013) 4, 829-843.

¹⁶ Usp. Salanova, Bakker, Llorens, *Flow at work...*, 4.

¹⁷ Usp. D. OLČAR, Životni ciljevi i dobrobit učitelja. Posredujuća uloga temeljnih psiholoških potreba i zanesenosti, *neobjavljeni doktorski rad*, Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, 2015.

¹⁸ Usp. R. D. DUFFY i dr., Perceiving a calling and well-being. Motivation and access to opportunity as moderators, *Journal of Vocational Behavior*, 98 (2017) 127-137.

¹⁹ Usp. D. T. HALL, D. E. CHANDLER, Psychological succes: When the career is a calling, *Journal of Organizational Behavior*, 26 (2005) 2, 155-176.

²⁰ Usp. D. OLČAR, M. RIJAVEC, T. LJUBIN GOLUB, Primary school teachers' life satisfaction. The role of life goals, basic psychological needs and flow at work, *Current Psychology*, 38 (2019) 2, 320-329.

²¹ Usp. Jurčec, *Teachers' work orientations...*, 48.

3. Predmetni učitelji u općim osnovnim školama i učitelji glazbe u glazbenim školama

U dosadašnjoj literaturi nismo pronašli istraživanja koja su se bavila razlikama među učiteljima različitih predmeta. Istraživanja identiteta učitelja u glazbenim školama u svijetu pokazuju da oni prvenstveno imaju izražen identitet glazbenika, što bi moglo implicirati da doživljavaju svoj posao kao poziv.²² Također učitelji u glazbenim školama vrlo rano odabiru i glazbu, ali i učiteljstvo, kao ono čime se žele baviti.²³ Stoga se pretpostavlja da će učitelji u glazbenim školama imati snažniju orijentaciju na životni poziv jer uživaju u svome poslu, vesele se poučavanju instrumenta koji su sami odabrali i ne bi željeli raditi ništa drugo.

Kad je u pitanju zanesenost, dosadašnja istraživanja su pokazala da predmetni učitelji u osnovnim školama tijekom svoga rada doživljavaju iskustvo zanesenosti.²⁴ Budući da je potvrđeno da glazbenici doživljavaju iskustva zanesenosti tijekom muziciranja,²⁵ to bi moglo vrijediti i za učitelje u glazbenim školama, koji bi zanesenost u poučavanju mogli doživljavati češće od predmetnih učitelja u osnovnim školama. Također, na temelju dosadašnjih istraživanja o povezanosti radne orijentacije na životni poziv i zanesenosti s dobrobiti, očekuje se da će učitelji glazbe imati i veću dobrobit.

4. Cilj i hipoteze istraživanja

Stoga, prvi cilj ovog istraživanja bio je provjeriti postoji li razlika između učitelja glazbenih škola i učitelja predmetne nastave u radnim orijentacijama, učestalosti iskustva zanesenosti u poučavanju, zadovoljstvu poslom i dobrobiti. Drugi cilj bio je ispitati medijacijsku ulogu zanesenosti u odnosu između radnih orijentacija i zadovoljstva poslom te opće dobrobiti, posebno za svaku skupinu učitelja. Postavljene su sljedeće hipoteze:

²² Usp. J. BALLANTYNE, K. ZHUKOV, A good news story. Early-career music teachers' accounts of their »flourishing« professional identities, *Teaching and Teacher Education*, 68 (2017) 241-251.

²³ Usp. Ballantyne, Zhukov, *A good news...*, 112; A. RAUDUVAITE, J. LASAUSKIENE, Educational activities of contemporary music teacher. Analysis of career expectations of students and school heads, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 205 (2015) 110-116.

²⁴ Usp. L. JURČEC, M. RIJAVEC, Work orientations and well/ill-being of elementary school teachers, u: S. Opić, M. Matijević (ur.), *Teaching and the Net Generation School. An Internal Reform of Teaching in Primary and Secondary School*, Zagreb, Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, 2015, 100-110; Jurčec, *Teachers' work orientations...*, 48.

²⁵ Usp. W. J. WRIGLEY, S. B. EMMERSON, The experience of the flow state in live music performance, *Psychology of Music*, 41 (2013) 3, 292-305.

H1.1: Učitelji glazbenih škola u odnosu na učitelje predmetne nastave češće doživljavaju svoj posao kao životni poziv, a rjeđe kao karijeru i izvor prihoda.

H1.2: Učitelji glazbenih škola u odnosu na učitelje predmetne nastave češće doživljavaju zanesenost u poučavanju.

H1.3: Učitelji glazbenih škola u odnosu na učitelje predmetne nastave imaju višu razinu dobrobiti (životnog zadovoljstva i psihološkog procvata) i višu razinu zadovoljstva poslom.

H2.1: Zanesenost na poslu je posredujuća varijabla u odnosu između radne orijentacije na životni poziv te dobrobiti i zadovoljstva poslom učitelja. Učitelji koji imaju višu orijentaciju na životni poziv češće doživljavaju zanesenost u poučavanju, što posljedično uzrokuje veću dobrobit i veće zadovoljstvo poslom.

H2.2: Zanesenost na poslu je posredujuća varijabla u odnosu između radne orijentacije na posao kao izvor prihoda te dobrobiti i zadovoljstva poslom učitelja. Učitelji koji imaju snažniju orijentaciju na posao kao izvor prihoda rjeđe doživljavaju zanesenost u poučavanju, što posljedično uzrokuje manju dobrobit i manje zadovoljstvo poslom.

H2.3: Radna orijentacija na karijeru nije povezana sa zanesenosti, dobrobiti i zadovoljstvom poslom

H3: Posredujuća uloga zanesenosti u poučavanju podjednako je izražena kod obje skupine učitelja.

5. Metodologija istraživanja

5.1. Sudionici

U istraživanju su sudjelovali učitelji iz 10 osnovnih škola i 10 osnovnih glazbenih škola u Gradu Zagrebu, Zagrebačkoj županiji i Krapinsko-zagorskoj županiji. Prvu skupinu činilo je 209 predmetnih učitelja iz osnovnih škola (75,1 % ženskog roda) iz kojih su bili isključeni učitelji glazbenog odgoja, a drugu grupu 173 učitelja glazbe u osnovnim glazbenim školama (71,2 % ženskog roda). Predmetni učitelji poučavali su učenike od 5. do 8. razreda, a učitelji u glazbenim školama učenike od 1. do 6. razreda. Budući da se u 1. razred glazbene škole upisuju učenici 3. razreda, radilo se o učenicima približno iste dobi. Prosječna dužina radnog staža predmetnih učitelja koji rade u osnovnoj školi bila je 16 godina ($M=16,29$; $SD=10,21$), dok je prosječna dužina radnog staža učitelja glazbe koji rade u glazbenoj školi bila 12 godina ($M=12,25$; $SD= 9,32$).

5.2. Postupak

Za istraživanje je dobiveno odobrenje Etičkog povjerenstva Učiteljskog fakulteta u Zagrebu. Učitelji su ispunjavali upitnike na sjednicama Učiteljskog vijeća. Pritom su informirani da je odgovaranje u potpunosti anonimno i dobrovoljno, te da u svakom trenutku mogu odustati. Ispunjavanje upitnika trajalo je 15 minuta.

5.3. Mjerni instrumenti

Upitnik radnih orijentacija (engl. *Modified University of Pennsylvania Work-Life Questionnaire*)²⁶ mjeri radne orijentacije učitelja. Sudionicima se prezentiraju tri kratka scenarija u kojima su opisani učitelji s orijentacijom na posao kao izvor prihoda, orijentacijom na posao kao karijeru i orijentacijom na posao kao životni poziv, a oni na skali od 4 stupnja (1 – *uopće se ne odnosi na mene*; 4 – *u potpunosti se odnosi na mene*) procjenjuju koliko su slični osobi opisanoj u scenariju. Viša procjena ukazuje na višu izraženost te orijentacije. Hrvatski prijevod upitnika je do sada korišten u više istraživanja te je pokazao kongruentnost u očekivanim korelacijama s drugim varijablama.²⁷

Zanesenost u poučavanju procjenjivana je modificiranom Skalom za mjerenje zanesenosti na poslu (engl. *Work Related Flow Inventory WOLF*).²⁸ Skala ima tri podskale koje mjere tri komponente zanesenosti: apsorpciju (4 čestice – primjer tvrdnje: »Kada poučavam, ne mislim ni na što drugo«), uživanje (4 čestice – primjer tvrdnje: »Poučavam s puno uživanja«) i intrinzičnu motivaciju (5 čestica – primjer tvrdnje: »Poučavam jer u tome uživam«). Ispitanici procjenjuju koliko su često doživljavali zanesenost u poučavanju u posljednjih četrnaest dana koristeći skalu Likertova tipa sa sedam stupnjeva (1 – nikad, 7 – uvijek).

U ovom istraživanju je kao indikator zanesenosti u poučavanju korišten prosječni rezultat na cjelokupnoj skali. Viši rezultat ukazuje na višu razinu zanesenosti tijekom poučavanja učenika. Pouzdanost skale *Cronbach alpha* iznosila je za grupu predmetnih učitelja $\alpha = 0,913$, a za grupu učitelja glazbe $\alpha = 0,936$.

²⁶ Usp. Wrzesniewski i dr., *Jobs, career...*, 23.

²⁷ Usp. P. GRADIŠEK i dr., Teaching as a calling and well-being of Slovenian and Croatian teachers, *Psihologijske teme*, 29 (2020) 2, 249-267; Jurčec, *Teachers' work orientations...*, 45; M. RIJAVEC, T. LJUBIN GOLUB, D. OLČAR, Can learning for exams make students happy? Faculty-related and faculty-unrelated flow experiences and well-being, *Croatian Journal of Education*, 18 (2016) 1, 153-164.

²⁸ Usp. A. B. BAKKER, The work-related flow inventory. Construction and initial validation of the WOLF, *Journal of Vocational Behavior*, 72 (2008) 3, 400-404.

Skala zadovoljstva životom (engl. *The Satisfaction with Life Scale, SWLS*)²⁹ ima pet tvrdnji kojima se mjeri kognitivna procjena zadovoljstva životom (primjer tvrdnje: »Moj život je vrlo blizu onome što smatram idealnim«). Sudionici procjenjuju koliko se slažu s pojedinom tvrdnjom koristeći skalu Likertova tipa sa sedam stupnjeva: od 1 – uopće se ne slažem do 7 – u potpunosti se slažem. Rezultat na skali je prosjek procjena na svim tvrdnjama. Viši rezultat ukazuje na veće životno zadovoljstvo. Hrvatska verzija upitnika je do sada korištena u nekoliko istraživanja na uzorku učitelja.³⁰ Pouzdanost skale *Cronbach alpha* u ovom istraživanju za grupu učitelja predmetne nastave iznosila je $\alpha = 0,886$, a za grupu učitelja iz glazbene škole iznosila je $\alpha = 0,900$.

Skala psihološkog procvata (engl. *The Flourishing Scale*)³¹ ima osam čestica kojima se mjeri pozitivno ljudsko funkcioniranje u različitim važnim domenama života kao što su kompetencija, angažiranost u dnevnim aktivnostima, svrhovitost i smisao života, pozitivni odnosi i optimizam (primjer tvrdnje: »Vodim svrhovit i smislen život«). Sudionici procjenjuju koliko se slažu s pojedinom tvrdnjom koristeći skalu Likertova tipa sa sedam stupnjeva: od 1 – uopće se ne slažem do 7 – u potpunosti se slažem. Rezultat na skali je prosjek procjena svih tvrdnji, pri čemu viši rezultat ukazuje na viši psihološki procvat. Hrvatska verzija skale je do sada korištena u više istraživanja.³² Pouzdanost skale *Cronbach alpha* u ovom istraživanju za grupu učitelja predmetne nastave iznosila je $\alpha = 0,902$, a za grupu učitelja iz glazbene škole iznosila je $\alpha = 0,918$.

Skala zadovoljstva poslom (engl. *Job Satisfaction, JS – Single Item Scale*)³³ ima jednu česticu koja mjeri općenito zadovoljstvo poslom. Ispitanici procjenjuju koliko se tvrdnja odnosi na njih koristeći skalu Likertova tipa sa sedam stupnjeva: od 1 – izrazito sam nezadovoljan/na do 7 – izrazito sam zadovoljan/na). Korištenje mjere od jedne čestice za mjerenje koncepta koji su kao opće zadovoljstvo poslom lako razumljivi ispitanicima pokazalo se valjano i učinkovito.³⁴ Ova mjera korištena je u prijašnjim istraživanjima u Hrvatskoj.³⁵

²⁹ Usp. E. DIENER i dr., The satisfaction with life scale, *Journal of Personality Assessment*, 49 (1985) 1, 71-75.

³⁰ Usp. Gradišek i dr., *Teaching as a...*, 255; Olčar, Rijavec, Ljubin Golub, *Primary school teachers'...*, 323.

³¹ Usp. E. DIENER i dr., New wellbeing measures. Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings, *Social Indicators Research*, 97 (2010) 2, 143-156.

³² Usp. M. RIJAVEC i dr., Working part-time during studies. The role of flow in students' wellbeing and academic achievement, *Croatian Journal of Education*, 19 (2017) 3, 157-175.

³³ Usp. V. SCARPELLO, J. P. CAMPBELL, Job satisfaction. Are all the parts there?, *Personnel Psychology*, 36 (1983) 3, 577-600.

³⁴ Usp. M. S. NAGY, Using a single-item approach to measure facet job satisfaction, *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 75 (2002) 1, 77-86.

³⁵ Usp. Rijavec i dr., *Money and Career...*, 205.

6. Rezultati

6.1. Deskriptivni pokazatelji

U tablicama u nastavku prikazani su rezultati deskriptivne statistike i korelacije između varijabli za uzorak predmetnih učitelja osnovnih škola (tablica 1) te uzorak učitelja glazbenih škola (tablica 2).

Tablica 1. Deskriptivni pokazatelji i korelacije među varijablama za uzorak učitelja predmetne nastave (N=209)

Varijable	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Posao kao izvor prihoda	-	0,21**	-0,51**	-0,59**	-0,31**	-0,33**	-0,50**
2. Posao kao karijera		-	-0,09	-0,15**	-0,10	-0,07	-0,15**
3. Posao kao životni poziv			-	0,52**	0,33**	0,33**	0,53**
4. Zanesenost u poučavanju				-	0,47**	0,53**	0,58**
5. Zadovoljstvo životom					-	0,74**	0,51**
6. Psihološki procvat						-	0,54**
7. Zadovoljstvo poslom							-
Min – max	1-4	1-4	1-4	2,38-7,00	1,40-7,00	2,38-7,00	2-7
M	1,67	3,10	2,29	5,27	5,05	5,84	5,61
SD	0,85	0,83	0,97	1,03	1,21	0,81	0,97

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

Tablica 2. Deskriptivni pokazatelji i korelacije među varijablama za uzorak učitelja glazbenih škola (N=173)

Varijable	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
1. Posao kao izvor prihoda	-	0,11	-0,59**	-0,67**	-0,56**	-0,56**	-0,61**
2. Posao kao karijera		-	-0,16*	-0,04	-0,01	-0,01	-0,08
3. Posao kao životni poziv			-	0,62**	0,41**	0,36**	0,49**
4. Zanesenost u poučavanju				-	0,59**	0,64**	0,62**
5. Zadovoljstvo životom					-	0,67**	0,62**
6. Psihološki procvat						-	0,54**
7. Zadovoljstvo poslom							-
Min – max	1-4	1-4	1-4	2-7	1-7	2,9-7	1-7
M	1,75	2,47	2,97	5,02	5,03	5,78	5,75
SD	0,95	0,94	1,01	1,13	1,29	0,89	1,12

** $p < 0,01$; * $p < 0,05$.

U oba uzorka međusobne korelacije varijabli pokazuju očekivanu vezu. Radna orijentacija na posao kao životni poziv je u statistički značajnoj pozitivnoj korelaciji sa zanesenosti u poučavanju, zadovoljstvom životom, psihološkim procvatom i zadovoljstvom poslom. Orijehtacija na posao kao karijeru je u

uzorku predmetnih učitelja u niskoj statistički značajnoj negativnoj korelaciji sa zanesenosti u poučavanju i zadovoljstvom poslom, dok u uzorku učitelja glazbene škole nije bilo značajnih korelacija. I na kraju, očekivano, orijentacija na posao kao izvor prihoda je u statistički značajnoj negativnoj korelaciji sa zanesenosti u poučavanju, zadovoljstvom životom, psihološkim procvatom i zadovoljstvom poslom.

6.2. Razlike između učitelja glazbene škole i predmetnih učitelja u ispitivanim varijablama

U tablici 3. prikazane su razlike u aritmetičkim sredinama ispitivanih varijabli između dviju skupina učitelja. Učitelji glazbenih škola i predmetni učitelji nisu se statistički značajno razlikovali u radnim orijentacijama, odnosno jednako su kao i predmetni učitelji doživljavali svoj posao kao životni poziv, čime hipoteza 1.1. nije prihvaćena. Također, suprotno očekivanju hipoteze 1.2., učitelji predmetne nastave doživljavali su statistički značajno veću zanesenost u poučavanju nego učitelji glazbenih škola, pa ni hipoteza 1.2 nije prihvaćena. Učitelji glazbenih škola i predmetni učitelji nisu se statistički značajno razlikovali u razini dobrobiti (životno zadovoljstvo i psihološki procvat) niti u razini zadovoljstva poslom. Dakle, hipoteza 1.3. nije prihvaćena.

Tablica 3. Razlike u ispitivanim varijablama između učitelja predmetne nastave u OŠ (N = 209) i učitelja iz glazbenih škole (N = 173)

	Učitelji predmetne nastave		Učitelji u glazbenim školama		t-test
	M	SD	M	SD	
Posao kao izvor prihoda	1,67	0,85	1,75	0,95	0,93
Posao kao karijera	2,29	0,97	2,47	1,01	1,73
Posao kao životni poziv	3,10	0,83	2,97	0,94	1,44
Zanesenost u poučavanju	5,27	1,03	5,02	1,13	2,27*
Zadovoljstvo životom	5,05	1,21	5,03	1,29	0,11
Psihološki procvat	5,84	0,81	5,78	0,89	0,71
Zadovoljstvo poslom	5,61	0,97	5,75	1,12	1,29

* $p < 0,05$.

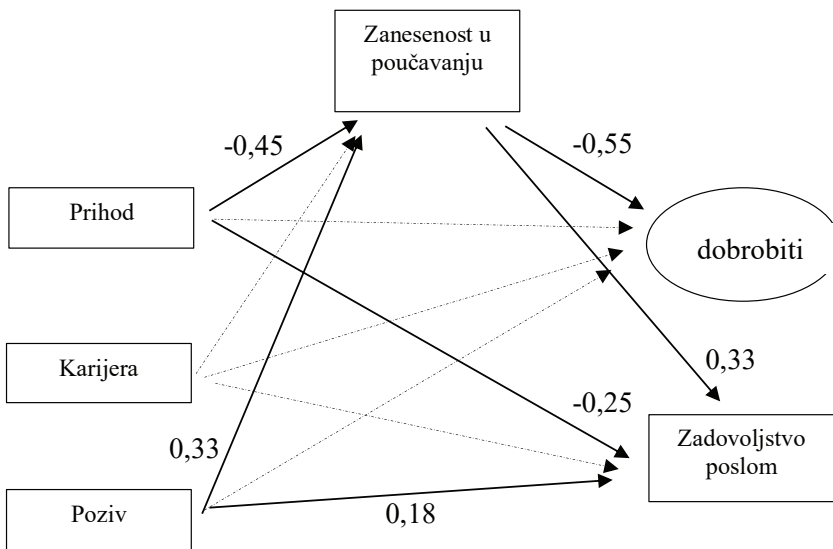
6.3. Medijacijske analize

Da bismo ispitali medijaciju koristili smo SEM analizu pomoću programa AMOS (slika 1). Prediktori u modelu bile su tri radne orijentacije, zanesenost u poučavanju bila je medijator, a kriteriji su bili dobrobit koja je formirana kao latentna varijabla od zadovoljstva životom i od psihološkog procvata. Drugi kri-

terij bilo je zadovoljstvo poslom koje je bilo manifestna varijabla. Model (slika 1) je pokazao prihvatljivo pristajanje pri čemu su indeksi pristajanja bili: $\chi^2=7,454$; $df=4$; $p=0,114$; $CFI=0,997$; $TLI=0,983$; $RMSEA=0,048$. Model objašnjava 47 % varijance zanesenosti u poučavanju ($R^2=0,47$), 46 % varijance dobrobiti ($R^2=0,46$) i 42 % varijance zadovoljstva poslom ($R^2=0,42$).

Što se tiče medijacijskog efekta zanesenosti u poučavanju u odnosu između orijentacije na posao kao izvora prihoda i dobrobiti, odnosno zadovoljstva poslom (H2.1.), utvrđena je očekivana medijacija za oba kriterija. Sukladno očekivanju, snažnija orijentacija na posao kao životni poziv uzrokuje veću zanesenost u poučavanju, a to pak stvara veću dobit ($\beta=1,043$; 90 % granice pouzdanosti = 0,760 do 1,422; $p < 0,001$) i veće zadovoljstvo poslom ($\beta=0,127$; 90 % granice pouzdanosti = 0,082 do 0,181; $p < 0,001$), čime je potvrđena hipoteza H2.1.

Što se tiče druge specifične medijacije (hipoteza H2.2.), medijacija u odnosu između orijentacije na posao kao izvor prihoda i dobrobiti, odnosno zadovoljstva poslom je statistički značajna. Dakle, rezultati potvrđuju medijacijsku ulogu zanesenosti u poučavanju u negativnom odnosu između radne orijentacije na posao kao izvor prihoda i (manje) dobrobiti ($\beta=-1,420$; 90 % granice pouzdanosti = -1,858 do -1,096; $p < 0,001$) i (manjeg) zadovoljstva poslom ($\beta=-0,173$; 90 % granice pouzdanosti = -0,233 do -0,124; $p < 0,001$). Time je potvrđena hipoteza H2.2.

Slika 1. SEM model veza između radnih orijentacija, zanesenosti u poučavanju te dobrobiti i zadovoljstva poslom.

Legenda: punom crtom označene su statistički značajne veze ($p < 0,001$), a isprekidanom crtom označene su neznačajne veze ($p > 0,05$).

Kad je u pitanju treća specifična medijacija (hipoteza H2.3), rezultati su također sukladni hipotezi, odnosno nije nađen medijacijski efekt zanesenosti u poučavanju u odnosu radne orijentacije na posao kao karijeru i dobrobiti što je i očekivano jer korelacije orijentacije na karijeru sa zanesenosti, zadovoljstvom poslom, zadovoljstvom životom i psihološkim procvatom nisu bile značajne.

Hipoteza H3. pretpostavlja da će zanesenost biti posredujuća varijabla u oba uzorka. Provedena je multigrupna analiza pri čemu je uspoređen model za predmetne učitelje osnovne škole i model za učitelje osnovne glazbene škole. Pokazalo se da se modeli međusobno statistički značajno ne razlikuju ($\chi^2=16,009$; $df=12$; $p=0,191$). Nakon usporedbe modela usporedili smo tri pretpostavljena medijacijska puta za obje grupe te smo testirali značajnost razlike svake pojedine medijacije između modela učitelja u osnovnim školama i učitelja u osnovnim glazbenim školama. Pokazalo se da nije bilo razlike u medijacijskim efektima, što je potvrdilo hipotezu H3.

7. Rasprava

Prvi cilj ovog istraživanja bio je ispitati razlike između učitelja glazbe u osnovnim glazbenim školama i učitelja predmetne nastave u općeobrazovnim osnovnim školama u radnim orijentacijama, učestalosti iskustva zanesenosti u poučavanju, zadovoljstvu poslom i dobrobiti. Pritom se pretpostavilo da će učitelji glazbe imati snažniju orijentaciju na životni poziv, veću zanesenost u poučavanju te veću razinu dobrobiti i zadovoljstva poslom. Drugi cilj bio je provjeriti je li zanesenost u poučavanju medijator između radnih orijentacija s jedne i dobrobiti i zadovoljstva životom s druge strane, te je li ta uloga jednaka u oba uzorka učitelja. Hipoteze istraživanja su djelomično potvrđene.

7.1. Razlike u ispitivanim varijablama između učitelja glazbenih škola i predmetnih učitelja osnovne škole

Suprotno očekivanjima, rezultati su pokazali da se dvije skupine učitelja razlikuju samo u zanesenosti u poučavanju (obrnuto od očekivanog), dok u ostalim varijablama nije bilo očekivanih razlika. Predmetni učitelji češće su doživljavali zanesenost u poučavanju nego učitelji glazbenih škola. Jedno od mogućih objašnjenja jest da su izazovi i vještine koji su nužni za zanesenost jači kod učitelja predmetne nastave nego kod učitelja glazbe. Ipak, treba napomenuti da, iako je razlika između ove dvije skupine statistički značajna, ona je malena i obje skupine se nalaze po razini zanesenosti iznad neutralne točke skale na višim razinama skale zanesenosti u poučavanju (učitelji predmetne nastave $M=5,0$ vs. učitelji glazbe $M=5,27$).

I kod učitelja predmetne nastave i učitelja u glazbenim školama najviše je izražena orijentacija na posao kao životni poziv, slijedi orijentacija na posao kao karijeru, a najmanje je izražena orijentacija na posao kao izvor prihoda. Pritom nema statistički značajnih razlika između ove dvije skupine učitelja, premda se očekivalo da će učitelji u glazbenim školama imati jaču orijentaciju na posao kao životni poziv.

Moguće je da učitelji u glazbenim školama ne iskazuju jaču orijentaciju na posao kao životni poziv baš zbog svog dvostrukog identiteta glazbenika i glazbenog pedagoga. Neka strana istraživanja pokazuju da učitelji glazbe svoj identitet više vežu uz poziv glazbenika nego glazbenoga pedagoga, čak i oni koji vrlo malo samostalno muziciraju, ali im je i uloga glazbenog pedagoga važan dio identiteta.³⁶

7.2. Posredujuća uloga zanesenosti u poučavanju

U istraživanju je prihvaćena hipoteza o medijacijskoj ulozi zanesenosti u poučavanju u odnosu između orijentacije na posao kao životni poziv i dobrobiti, odnosno zadovoljstva poslom.

Učitelji koji imaju izraženiju orijentaciju na posao kao životni poziv doživljavaju jaču zanesenost u poučavanju, što onda uzrokuje i veću dobrobit (zadovoljstvo životom i psihološki procvat) i veće zadovoljstvo poslom. Očito je da doživljavanje zanesenosti u poučavanju može biti jedan od mehanizama na koji je stav prema poslu kao životnom pozivu povezan s dobrobiti. Ovo istraživanje daje nove znanstvene spoznaje o ulozi zanesenosti na poslu u dobrobiti i zadovoljstvu poslom učitelja, sugerirajući da se dobrobit učitelja koji posao shvaćaju kao životni poziv može povećati iskustvom zanesenosti na poslu. Da bi se doživjelo stanje zanesenosti potrebni su visoki izazovi, a i dobre vještine. Dakle, doživljavanje posla kao životnog poziva potiče učitelje da se usavršavaju, povećavaju svoje kompetencije, a time povećavaju vjerojatnost da dožive stanje zanesenosti koje pridonosi dobrobiti. Kao što je već navedeno, osobe koje shvaćaju posao kao životni poziv imaju sklonost tzv. preoblikovanju posla, što se očituje u tome da rade više od onoga što moraju i žele obaviti svoj posao najbolje što mogu.³⁷ To je povezano sa stanjem zanesenosti, jer zahtijeva proaktivnost, traženje izazova i stjecanje vještina za suočavanje s tim izazovima.

Kad je u pitanju medijacijski efekt zanesenosti u poučavanju u odnosu između orijentacije na posao kao izvora prihoda i dobrobiti, odnosno zadovoljstva poslom, nađena je očekivana medijacija u odnosu radne orijentacije na posao i oba kriterija. Učitelji koji imaju izraženu orijentaciju na posao kao izvor pri-

³⁶ Usp. Ballantyne, Zhukov, *A good news...*, 246; Rauduvaite, Lasauskiene, *Educational activities of...*, 114.

³⁷ Usp. P. PETROU i dr., *Crafting a job on a daily basis. Contextual correlates and the link to work engagement*, *Journal of Organizational Behavior*, 33 (2012) 8, 1120-1141.

hoda rjeđe doživljavaju zanesenost na poslu, što posljedično uzrokuje manje dobrobiti i zadovoljstva poslom.

Treba napomenuti da su isti medijacijski efekti dobiveni u oba uzorka, dakle i kod učitelja glazbe i kod predmetnih učitelja i kod testiranja cjelokupnog modela i kod testiranja pojedinačnih medijacija. To ponovno ukazuje na to da ove dvije grupe učitelja na sličan način doživljavaju svoj posao, što onda ima i slične posljedice i na njihovu zanesenost poslom i dobrobit, no ujedno daje i veću važnost nadenim medijacijskim efektima koji se ponavljaju u istom obliku u oba uzorka.

Zaključak

Na temelju dostupnih dosadašnjih istraživanja moglo se pretpostaviti da učitelji glazbe u osnovnoj školi češće doživljavaju svoj posao kao životni poziv, a rjeđe kao karijeru i izvor prihoda, da češće doživljavaju zanesenost i da stoga imaju veću dobrobit i zadovoljstvo poslom nego učitelji predmetne nastave. Rezultati nisu potvrdili ove pretpostavke. U obje skupine najviše učitelja procjenjuju svoj posao kao životni poziv, a manje njih kao karijeru ili samo kao izvor prihoda. Učitelji predmetne nastave češće doživljavaju zanesenost u poučavanju, ali je razlika razmjerno mala. Također, kod obje skupine učitelja shvaćanje posla kao životnog poziva izaziva češće doživljavanje zanesenosti u poučavanju, te time i veću dobrobit i veće zadovoljstvo poslom. Suprotno tome, shvaćanje posla samo kao izvora prihoda rjeđe donosi zanesenost u poučavanju, a time i manju dobrobit i manje zadovoljstvo poslom. Stoga se može zaključiti da ove dvije skupine učitelja imaju više sličnosti nego razlika kad je u pitanju shvaćanje posla i njegovih posljedica na zanesenost, dobrobit i zadovoljstvo poslom.

Melita Ivanković* – Majda Rijavec** – Tajana Ljubin Golub***

*Work Orientations and Well-Being of Teachers in General Elementary Schools
and Music schools: Mediating Role of Flow at Work*

Summary

The aim of this study was to test the difference between teachers in elementary music schools and subject teachers in general elementary schools in work orientations, the frequency of the experience of flow in teaching, job satisfaction and well-being. In addition, the mediating role of flow in the relationship between work orientations and job satisfaction and well-being was examined. The sample consisted of 209 subject teachers from 10 primary schools (75.1% female) and 173 music teachers from 10 primary music schools (71.2 % female). Modified University of Pennsylvania Work-Life Questionnaire, Work Related Flow Inventory WOLF, The Satisfaction with Life Scale, The Flourishing Scale and Job Satisfaction, JS – Single Item Scale were used. The results showed that there were no statistically significant differences between two groups of teachers in the examined variables, except that teachers of subject classes more often experienced flow in teaching. Flow in teaching was a mediating variable in the relationship between work orientations and well-being and job satisfaction in both samples.

Key words: flow in teaching, job satisfaction, teachers, well-being, work orientations.

(*na engl. prev. Majda Rijavec*)

* Melita Ivanković, PhD, Ministry of Science and Education; Address: Donje Svetice 38, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: melitaivankovic8@gmail.com.

** Majda Rijavec, PhD, Prof. emer., University of Zagreb, Faculty of Teacher Education; Address: Savska cesta 77, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: majda.rijavec@ufzg.hr.

*** Tajana Ljubin Golub, PhD, Full Professor, University of Zagreb, Faculty of Teacher Education; Address: Savska cesta 77, HR-10000 Zagreb, Croatia; E-mail: tajana.ljubingolub@ufzg.hr.